

ТАКТИКА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ НАРКОЗЛОЧИНІВ

Abstract. The **purpose** of the article is to examine tactics of individual prevention and possibilities of their application for dealing with the drug-related crimes. **Results** of the study allow us to draw several conclusions. Firstly, we differentiate between individual prevention of drug consumption and individual prevention of the drug-related crimes. Secondly, individual prevention is a complex system of measures, including identifying persons who consume drugs, performing control of the lifestyle of said persons and taking measures to prevent them from further drugs abus. Thirdly, individual prevention involves a wide variety of measures, including visits by the police officer, medical oversight, and pedagogical influence. Actual measures should be chosen according to the situation, personality of the person, nature and gravity of the offences, committed by him or her, information about his or her social connections etc. **Practical implications** of the study lie in the recommendations for the activities of the police aimed at ensuring efficient individual prevention of the drug-related crimes. They involve fostering cooperation with the institutions that can provide the police with information about people who partake in drugs abuse, e.g. medical institutions, NGOs etc. Furthermore, such cooperation is useful to ensure indirect as well as direct control over their lifestyle, aimed at limiting their connections with the negative microsocium (i.e., drug users and traffickers). Besides those measures, we stress upon the necessity of criminological influence in order to ensure efficient individual prevention, especially towards those who commit drug-related crimes.

Value/originality. The paper provides practical advices for performing individual prevention of the drug-related crimes and drug consumption by the police officers. Additionally, it provides basis for the further research of the issues of drug-related delinquencies prevention.

Keywords: police, individual prevention, drug-related crimes, drug consumption

Анотація. У статті розглянуті особливості тактики індивідуальної профілактики у сфері протидії наркозлочинам. Досліджено специфічні риси проведення індивідуальної профілактики зловживання наркотиками та їх немедичного вживання та індивідуальної профілактики правопорушень, пов'язаних з наркотичними засобами та психотропними речовинами.

Ключові слова: поліція, індивідуальна профілактика, наркозлочинність, споживання наркотиків.

Аннотация. В статье рассмотрены особенности тактики индивидуальной профилактики в сфере противодействия наркопреступлениям. Исследованы специфические черты проведения индивидуальной профилактики злоупотребления наркотиками и их немедицинского употребления, и индивидуальной профилактики правонарушений, связанных с наркотическими средствами и психотропными веществами.

Ключові слова: полиция, индивидуальная профилактика, наркопреступность, употребление наркотиков.

Споживання наркотиків та пов'язані з ними правопорушення та антисоціальна поведінка є однією з найбільш серйозних проблем сучасної України. Особливої серйозності вона набуває у зв'язку зі швидким молодшанням наркозалежності, зумовленим із підвищенням доступності наркотичних речовин для дітей та молоді. У зв'язку з цим, особливої важливості набуває профілактична робота із протидії вживанню наркотиків. Ключовим її елементом є індивідуальна профілактика, як є більш важкою формою роботи, адже вимагає окремого підходу до кожного окремого випадку.

Хоча окремі аспекти протидії наркозлочинності висвітлені у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як О.М. Бандурки, І.Г. Богатирьова, С.С. Босколова, М.Г. Вербенського, В.В. Голіни, О.І. Гурова, О.М. Джужі,

В.І. Жукова, А.П. Закалюка, В.І. Кнорринга, О.Г. Колба, М.В. Корнієнка, О.М. Костенка Б.І. Краснова, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, А.А. Музики, Ю.В. Орлова, В.М. Плішкіна, А.В. Савченка, С.В. Слінька, Л.І. Спиридонова, В.А. Тимошенка, П.Л. Фріса, О.Н. Ярмиша, Х.П. Ярмакі та інших науковців, питання індивідуальної профілактики в контексті протидії наркозлочинності розглядалося переважно в контексті ширшого дослідження останньої тематики.

Це обумовлює **актуальність** дослідження тактики індивідуальної профілактики наркозлочинів як елементу роботи правоохоронних органів.

Метою дослідження є вивчення особливостей тактики індивідуальної профілактики у сфері протидії наркозлочинам.

Виклад основного матеріалу. Індивідуальна профілактика – це здійснюваний правоохоронними органами у взаємодії з представниками інших суб'єктів спеціальної протидії комплекс заходів щодо виявлення осіб, які зловживають наркотиками або допускають їх немедичне вживання, вчиняють правопорушення, пов'язані з наркотиками, а також вплив на них з подальшим усуненням обставин, які привели до прийому наркотиків або вчинення наркозлочинів.

Об'єктом цього виду профілактики є злочинне соціальне середовище, тобто особи і злочинні групи, діяльність яких пов'язана з незаконним обігом наркотичних засобів. Вона здійснюється в основному спеціалізованими правоохоронними органами, створеними для впливу на наркозлочинність, і в значній мірі за допомогою заходів, пов'язаних з примусом. Мета полягає у припиненні злочинної діяльності вказаних осіб і груп.

Індивідуальна профілактика передбачає кримінологічний вплив на осіб з соціальною поведінкою, що відхиляється, у формі вживання або схильності до вживання наркотичних засобів з використанням антикриміногенного потенціалу малих груп, де переважно відбувається позитивна соціалізація і життєдіяльність особи. Ця профілактика передбачає два етапи: виявлення зазначених осіб та вчинення на них профілактичного впливу.

Індивідуальна профілактична робота класифікується за спрямованістю (колу осіб) і складається з:

- індивідуальної профілактики зловживання наркотиками та їх немедичного вживання;
- індивідуальної профілактики правопорушень, пов'язаних з наркотичними засобами та психотропними речовинами.

Робота з особами, які зловживають наркотиками або допускають їх немедичне вживання, ведеться співробітниками органів поліції диференційовано з урахуванням:

- характеру і ступеня суспільної небезпеки вчинених ними правопорушень, пов'язаних з наркотиками, їх наслідків і особистісних характеристик;
- соціально-економічних, сімейно-педагогічних, культурологічних та інших причин.

Заходи індивідуальної профілактики правопорушень, пов'язаних з наркотичними засобами та психотропними речовинами, проводяться планомірно, активно і наступально, з використанням усіх сил і засобів, з тим, щоб виключити формування злочинного умислу, запобігти правопорушенням, пов'язаним з наркотиками, на стадії їх підготовки. При виявленні у осіб, що вживають наркотики, психічних відхилень, наявності діагнозу «наркоманія», «токсикоманія» індивідуально-профілактична дія планується і здійснюється з урахуванням рекомендацій лікаря психіатра-нарколога, а також при його участі у розробці і проведенні заходів медичного характеру [1, с. 32].

Спостереження за такими особами здійснюється безпосередньо або опосередковано, або те й інше одночасно для забезпечення контролю за їх поведінкою за місцем проживання, роботи, проведення дозвілля з метою отримання інформації про зміни, що відбуваються під впливом індивідуальної профілактики.

Безпосереднє спостереження полягає у регулярному відвідуванні

співробітником поліції зазначених місць під певним приводом (наприклад, перевірка обмежень, встановлених відстрочкою виконання вироку) для перевірки їх в години ймовірного прийому наркотиків. Іншою відомою формою спостереження є медичний контроль, який встановлюється щодо осіб, які проходять амбулаторний курс лікування від наркоманії. У разі припинення особою, що страждає на наркотичну залежність, вживання наркотичних засобів, спостереження за нею необхідно продовжити щоб уникнути зриву [2, с. 33].

Результативність індивідуальної профілактики осіб, які допускають немедичне вживання наркотичних засобів, досягається працівниками поліції шляхом:

- безпосередньої участі у підборі для проведення виховної роботи найбільш підготовлених у педагогічному відношенні осіб;
- постійного контролю за безперервністю індивідуального профілактичного впливу;
- своєчасного реагування на ослаблення індивідуальної профілактики, упущення в роботі з боку вихователів, батьків і т. д.

Успішне проведення заходів індивідуальної профілактики правопорушень, пов'язаних з наркотиками, вимагає від працівника поліції знань юридичного, медичного і психологічного характеру. При вирішенні завдань індивідуальної профілактики першочергову увагу необхідно приділяти профілактованим з числа осіб, раніше судимих, засуджених умовно або до мір покарання, не пов'язаних з позбавленням волі, за наркозлочини. Саме вони найчастіше стають активними учасниками вживання наркотиків, грають роль організаторів розповсюдження наркотичних і психотропних речовин серед осіб з групи «підвищеного ризику». Нерідко вони долучають до вживання наркотиків інших осіб, особливо підлітків, як найбільш психологічно схильних до цього [3, с. 109].

Робота з профілактованими особами ведеться поліцейськими диференційовано з урахуванням позитивних і негативних властивостей їх

особистості, характеру і ступеня суспільної небезпеки, скоєних ними правопорушень, пов'язаних з наркотиками, а також відомостей про їх негативні і позитивні зв'язки.

Методи переконання і виховання профілактованих повинні поєднуватися із заходами медичного, правового та соціального впливу. Серйозну увагу при індивідуальній профілактиці слід приділяти виховному впливу, що досягається за допомогою проведення бесід, у ході яких важливо дізнатися про самооцінку профілактованого його поведінки, як в минулому, так і тепер. Бесіда повинна будуватися на основі глибокого вивчення особливостей особистості, віку, професії, характеру, звичок, бути простою і дохідливою. Необхідно активно впливати на профілактованого, переконати його у згубності наркотиків і суспільній небезпеці дій, пов'язаних з наркотичними засобами, рекомендувати шляхи подолання пристрасті до них, роз'яснити існуюче законодавство по боротьбі з наркотиками. Важливо використовувати у бесіді позитивні приклади з реального життя, які порівнювати з поведінкою профілактованих. Бажано використовувати фото- відеодокументи, публікації у засобах масової інформації про факти викриття поліцією злочинної діяльності наркоділків, вилучення матеріальних цінностей, нерухомості, придбані в результаті заняття наркобізнесом.

Необхідно пояснювати, що своєю протиправною поведінкою він може поставити членів своєї сім'ї і близьких в скрутне матеріальне і моральне становище, яке настане у разі його засудження, якщо він не припинить злочинної діяльності. Здійснюючи індивідуальну роботу з профілактованим, слід якомога частіше проводити з ним зустрічі і бесіди, в процесі яких методом роз'яснення, переконання і навіювання сформувати розуміння ним того, що злочинний шлях приведе до самознищення його як особистості, зруйнує життєві плани, нанесе моральну травму батькам, дітям і близьким людям, для яких його засудження стане трагедією. Акцент в бесіді також слід зробити на тому, щоб профілактований серйозно замислився про власну

долю [4, с. 48-53].

Нагадаємо, що складовими елементами індивідуальної профілактики зловживання наркотиками та правопорушень, пов'язаних з ними є:

- виявлення осіб, що зловживають наркотиками або допускають їх немедичне вживання;
- здійснення контролю за поведінкою і способом життя зазначених осіб;
- проведення з даною категорією осіб заходів виховного, медичного і правового характеру з метою недопущення немедичного зловживання або прийому наркотиків;
- усунення обставин, які привели до вживання наркотичних засобів.

Виявлення осіб, що зловживають наркотиками або допускають їх немедичне вживання і вчиняють правопорушення, пов'язані з ними, є обов'язком багатьох служб нацполіції. Воно здійснюється у процесі повсякденної оперативно-службової діяльності. Суть його полягає у виявленні осіб, що вживають наркотики і вчиняють наркозлочини. Воно повинно бути цілеспрямованим, максимально раннім і повним. Джерела отримання інформації про таких осіб можуть бути найрізноманітнішими, проте діяльність співробітника у сфері протидії наркозлочинності буде малоефективною без тісної взаємодії з:

- наркологічної службою з питань перебування на обліку осіб, що допускають вживання наркотиків без призначення лікаря;
- онкологічними диспансерами та іншими лікувальними установами щодо хворих, яким призначено наркотичні засоби для прийому на дому, з метою попередження їх витоку в незаконний обіг і немедичного вживання іншими особами;
- станціями «швидкої допомоги», токсикологічними, травматологічними, реанімаційними пунктами з метою отримання інформації про осіб, що надходять до них у стані наркотичного або токсичного сп'яніння;
- лікувально-реабілітаційними установами, які мають дані про споживачів наркотиків, виявлених при медичному обстеженні,

диспансеризації населення;

- військкоматами і комендатурами, які відсіюють призовників та військових у зв'язку зі вживанням ними наркотиків без призначення лікаря;
- медпунктами загальноосвітніх установ, технікумів, ВНЗ, які володіють інформацією про учнів, схильних до вживання наркотиків;
- громадськими організаціями (керівниками будинків культури, дитячих та підліткових клубів, самодіяльних об'єднань за інтересами, педагогами-організаторами за місцем проживання, адміністрацією установ, підприємств, навчальних закладів, що забезпечують дозвілля молоді), які можуть мати дані про розповсюджувачів, притонуотримувачів, виробників, споживачів зазначених засобів.

Здійснення контролю за поведінкою і способом життя осіб, що зловживають наркотичними засобами, допускають їх немедичне вживання або вчиняють правопорушення, пов'язані з наркотиками, може здійснюватися як гласно (перевірка за місцем проживання, навчання), так і з використанням негласних методів роботи, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [5].

Використання можливостей спостереження за способом життя і поведінкою таких осіб необхідно здійснювати для того, щоб у своєму розпорядженні мати дані про їх наміри, злочинні задуми і реакції профілактованих на проведену з ними індивідуальну роботу [6, с. 71]. Залежно від інформації, що надходить про поведінку і злочинні наміри конкретних осіб, співробітники поліції вживають відповідні дії: про взяття особи в оперативну розробку з метою документування його злочинної діяльності та затримання на гарячому, припинення злочину на стадії підготовки.

У разі отримання інформації, що свідчить про те, що профілактований відмовився від злочинних задумів, правильно реагує на проведену з ним індивідуальну роботу, що об'єктивно підтверджується матеріалами, необхідно продовжувати проведення з ним індивідуальних заходів,

спрямованих за закріплення отриманих позитивних результатів [7, с. 93-98].

Спостереження може здійснюватися також і в опосередкованій формі: за допомогою громадськості, педагогів, родичів, сусідів, лікарів-наркологів з подальшою передачею інформації про результати спостереження співробітнику, який здійснює індивідуальну профілактичну роботу. Спостереження, здійснюване органами поліції із зазначеними особами має вестися постійно. Епізодичне отримання інформації про спосіб життя і поведінку даної категорії осіб не дозволяє об'єктивно і достовірно проаналізувати наявні відомості для прийняття необхідного рішення. Наявний досвід свідчить, що найбільший ефект від спостереження досягається при поєднанні гласних і негласних форм роботи [8, с. 183-190].

Інформація, яка використовується в рамках індивідуальної профілактики, повинна бути ясною, науково обґрунтованою, прийнятною в культурному відношенні, своєчасною і, по можливості, раніше апробованою на особах, які зловживають наркотиками, допускають їх немедичне вживання або вчиняють злочини, пов'язані з ними.

Співробітникові, який здійснює індивідуальну профілактику, слід мати на увазі, що процес перевиховання, усунення обставин, які привели до вживання наркотиків, специфічний і вимагає особливого підходу, істотної витрати сил і засобів. Вельми важливо забезпечити утримання профілактованого від прийому наркотичних засобів. Для цього необхідно, в першу чергу, вирішити ряд питань:

- ✓ забезпечити повну ізоляцію профілактованих від спілкування з собі подібними;
- ✓ блокувати будь-які контакти з негативним мікросоціумом, іншими споживачами наркотиків, їх розповсюджувачами, а також іншими суб'єктами субкультури наркоманії.

Цього можна досягти шляхом встановлення жорсткого контролю в сім'ї, побуті, за місцем роботи або навчання, у сфері дозвілля, з допомогою товаришів, батьків, близьких родичів і тих, хто здатний чинити на

профілакованих позитивний вплив. Не менш важливим є також вирішення проблеми їх вільного часу так, щоб відвернути профілакованих від думки знову привести себе в стан наркотичного сп'яніння. У зв'язку з цим необхідно включити їх в активну соціально-корисну діяльність, знайти цікаве, що відволікає від зазначеної думки, заняття, хобі. Усунення обставин, які привели до вживання наркотиків, неможливе без надання профілакованим різнобічної підтримки. Вона необхідна для закріплення активної життєвої позиції, формування переконання на утримання від прийому наркотиків в період ремісії і протирецидивного лікування [9, с. 60-64].

Необхідно забезпечити сприятливу обстановку в сім'ї і на роботі, яка виключає конфліктні ситуації. Позитивний вплив на дану категорію осіб, особливо з числа неповнолітніх, надають знаходження в літню пору в спортивних таборах. Перший час, зрозуміло, необхідно надавати профілакованому підтримку і допомогу, доброзичливо ставитися до нього і не висувати дуже високі вимоги, які він в силу фізичної слабкості не в змозі виконати. Доцільно застосовувати вербальні заохочення. Надзвичайно важливо, щоб у профілакованих не виникла думка про безнадійність, безперспективність його спроб адаптуватися в нових соціально корисних умовах [10, с. 61].

З огляду на те, що у даної категорії профілакованих, як правило, зруйновані соціально корисні орієнтири, методом переконання необхідно досягати розуміння профілакованими того, що в житті існують природні радості і задоволення, такі, як любов, народження дітей і т. д., і що «кайф» можна отримувати просто від ведення здорового способу життя, від музики, подорожей, спілкування і т. д. [11]

Питання індивідуальної профілактики зловживання наркотиками, їх немедичного вживання, правопорушень, пов'язаних з наркотиками, повинні складати єдиний тактичний задум. Необхідно в тісній взаємодії з державними, громадськими та іншими організаціями виробляти єдиний

збалансований підхід в питаннях профілактики наркозлочинів. Необхідно підтримувати і стимулювати здоровий, продуктивний спосіб життя в якості альтернативи вживанню наркотиків, який мав би сприйматися як норма життя.

Профілактика зловживання наркотичними засобами не повинна обмежуватися проведенням короткочасних кампаній, конференцій і круглих столів; підрозділи протидії наркозлочинності в цьому напрямку має проводитись довга і копітка робота.

Тактика протидії наркозлочинності на індивідуальному рівні, як уже зазначалося, передбачає позитивний вплив на окремих осіб, діяльність яких пов'язана з незаконним обігом наркотичних засобів. Такий вплив здійснюється з метою припинення їх злочинної діяльності. Як відомо кожен злочин, у тому числі пов'язаний з наркотиками, є результатом взаємодії властивостей особистості і конкретної життєвої ситуації [12]. Саме тому заходи профілактики повинні впливати як на осіб, які вчиняють ці злочини, так і на ситуацію, в якій вони відбуваються.

Кримінологічний вплив на зазначених осіб умовно слід розділити на три етапи. Перший етап пов'язаний з виявленням осіб, які вчиняють наркозлочини. В якості джерел інформації можуть виступати ті ж, що і при виявленні злочинних груп. Другий етап передбачає притягнення наркозлочинців до кримінальної відповідальності із застосуванням до них передбачених кримінальним законом заходів покарання та інших заходів кримінально-правового впливу. Третій етап передбачає застосування заходів кримінологічного впливу у поєднанні з покаранням чи іншими заходами кримінально-правового впливу.

Як уже неодноразово зазначалося, конкретна життєва ситуація, в якій відбуваються окремі наркозлочини найчастіше є фронтальною [13, с. 3-5]. Тому заходи індивідуальної профілактики наркозлочинів повинні бути спрямовані на усунення або нейтралізацію негативного впливу маргінального або злочинного середовища на особистість, що вчиняє

злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів.

Зміст цих заходів може бути різним, проте слід виділити ряд тактичних прийомів, яким має відповідати застосування цих заходів:

- необхідно максимально спиратися на позитивні властивості особи, на яку чиниться профілактичний вплив (його трудові навички, любов до дітей і т. д.);
- необхідно тісно поєднувати індивідуальну і спеціальну профілактику, що містить заходи правового примусу, із заходами медичної та загальної профілактики;
- необхідне збереження, відновлення або створення соціально корисних зв'язків особистості, на яку чинять профілактичний вплив, а також її соціально корисної активності.

У процесі профілактичної роботи необхідно спиратися на соціально-позитивні якості таких осіб. Мета такої роботи полягає в тому, щоб виключити подальше вживання такими особами наркотичних засобів, а також втягнення цих осіб до скоєння злочинів, пов'язаних з незаконним обігом цих засобів.

Бажано, щоб такі особи не виштовхувалися з формально позитивного середовища, в якому вони перебували до їх виявлення. Це необхідно для того, щоб задіяти позитивний потенціал цього середовища. Безумовно, що в сучасних умовах така робота може проводитися тільки в звичайних освітніх установах. Освітні установи силових структур виключають можливість перебування в них осіб, які вживають наркотичні засоби. Неможливе перебування таких осіб, але з інших причин, і у державних або муніципальних установах чи організаціях. Підприємства в умовах безробіття, гострої конкуренції на ринку товарів і послуг, орієнтації їх колективів виключно або переважно на отримання прибутку не зацікавлені в тому, щоб на них працювали такі проблемні особи.

Висновки. Підбиваючи підсумки, слід вказати, що для ефективності індивідуального профілактичного впливу важливі своєчасність

профілактичної роботи; охоплення нею самої особи, умов її життя і діяльності, найближчого оточення; перенесення центру ваги з вивчення особистості і документування зібраних даних на безпосередній особистісний вплив на основі цих даних; відповідність характеру і інтенсивності стримуючого і коригуючого впливу характеристиці особистості і поведінки. У зв'язку з цим необхідно чітко ставити на початку впливу головну мету і завдання на перспективу.

Список використаних джерел

1. Колесов Д. В., Турцевич С. В. Наркотизм: сущность и профилактика. М.: Знание, 1988. 48 с. С. 32.
2. Овечкина А. А., Андреева Т. И. Проблемы с наркотиками? Лидеры требуются? (Создание и использование команды лидеров сверстников в профилактической антинаркотической работе). Казань: Казанский общественный фонд «Выбор», 1999. 40 с. С. 33.
3. Предупреждение подростковой и юношеской наркомании/под ред. С. В. Березина, К. С. Лисецкого, И. Б. Орешниковой. М.: Институт психотерапии, 2000. 256 с. С. 109.
4. Спрангер Б. Е. Ключевые принципы построения профилактических программ для подростков. *Вопросы наркологии*. 1993. № 3. С. 48-53.
5. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
6. Сущенко В.Д., Антипов В.І. Профілактика злочинності в Україні. Київ: УАВС, 2000. 135 с. С. 71.
7. Снігерьев О.П., Душейко Г.О, Долгий О.А. та ін. Оперативно-розшукова інформація: проблеми реалізації: Монографія/За заг. ред. А.М. Подоляки і П.В. Коляди. Суми: ВВП «Мрія-1», 2003. 204 с. С. 93-98.
8. Оперативно-розшукова діяльність: Навч. посіб./Є.М.Моїсєєв, О.М. Джужа, Д.Й. Никифорчук та ін./За ред. проф. О.М. Джужи. Київ: Правова єдність, 2009. 310 с. С. 183-190.
9. Антонян Ю.М. Социальная среда и формирование личности преступника (неблагоприятные влияния на личность в микросреде): Учебное пособие. Москва: Акад. МВД СССР, 1975. 159 с. С. 60-64.
10. Яковлев А.М. Индивидуальная профилактика преступного поведения (социально-психологический аспект). Горький: Горьк. Вища школа МВД СССР, 1977 127 с. С. 61.
11. Рущенко И.П. Первичная профилактика наркомании в Украине: обзор опыта и постановка проблемы. *Профилактика наркомании: организационные и методические аспекты*. Итоговые материалы

международного проекта. Харьков: Финарт, 2002. С. 73-83.

12. Короленко Ц. П., Донских Т. А. Семь путей к катастрофе. Новосибирск: Наука, 1990. 154 с.

13. Карпов А. М. Образовательно-воспитательные основы профилактики и психотерапии наркоманий. Казань: Медицина, 2000. 36 с. С. 3-5.